

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ
ФЕДЬКОВИЧА

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

ПРОБЛЕМАТИКА ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКІВ УКРАЇНИ В НИНІШНІХ УМОВАХ

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконав:

студент 4 курсу, групи 472-2

денної форми навчання

спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та
страхування»

Мазуряк Василь Дмитрович _____

Керівник:

професор кафедри фінансів і кредиту

Островська Наталя Степанівна _____

До захисту допущено на засіданні кафедри

протокол № ____ від _____ 2024 р.

Завідувач кафедри фінансів і кредиту

_____ *проф. Нікіфоров П.О.*

АНОТАЦІЯ

Мазуряк В.Д. Проблематика формування кредитного потенціалу банків України в нинішніх умовах. Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2024.

У бакалаврській роботі показано теоретичні та організаційні основи формування кредитних ресурсів у банківській системі, значення кредитного потенціалу банківських установ та можливості отримання банками ресурсів для фінансування кредитних операцій, а також особливості формування кредитних ресурсів. Розглядається кредитний потенціал банків в умовах ринкової економіки. Систематизовано принципи та фактори, на основі яких має формуватися та використовуватися кредитний потенціал банку. Розкрито проблеми управління кредитним потенціалом банку в сучасних умовах.

Ключові слова: кредитний потенціал, активи, пасиви, ресурси банку, кредитні ресурси, кредитні операції.

ABSTRACT

Mazuryak V.D. Problems of formation of the credit potential of Ukrainian banks in the current conditions. Manuscript. Qualification work for the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 072 – Finance, banking and insurance. Yuri Fedkovich Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2024.

The bachelor's thesis reveals the theoretical and organizational foundations of the formation of credit resources in the banking system, the importance of the credit potential of banking institutions and the possibility of attracting resources to finance credit operations by banks, and examines the peculiarities of forming the credit potential of banks in market conditions. The principles and factors on the basis of which the formation and use of the bank's credit potential should be carried out are systematized. The problems of managing the credit potential of a bank in modern conditions are revealed.

Keywords: credit potential, assets, liabilities, bank resources, credit resources, credit operations.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання чужих ідей, результатів і текстів наукових досліджень мають посилання на відповідне джерело.

_____ В.Д. Мазуряк

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КРЕДИТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКІВ	7
1.1. Поняття кредитного потенціалу і кредитних ресурсів банків.....	7
1.2. Підходи щодо формування та використання кредитного потенціалу банків.....	12
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КРЕДИТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКІВ.....	18
2.1. Аналіз пасивів банківських установ як бази формування кредитного потенціалу	18
2.2. Аналіз напрямів використання кредитного потенціалу банківськими установами.....	25
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	32
3.1. Загрози виконання кредитної функції банківською системою	32
3.2. Основні перспективні шляхи подолання банківської кризи воєнного часу	36
ВИСНОВКИ.....	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	44

ВСТУП

Розвиток економічних відносин передбачає безпосередню участь банківських установ у створенні сприятливих умов розвитку процесу виробництва в усіх галузях економіки країни.

За допомогою банківської діяльності забезпечується ефективне функціонування механізму перерозподілу грошових ресурсів між різними суб'єктами ринку, що в кінцевому результаті впливає не лише на результати діяльності окремих суб'єктів господарювання, а й на економічну ситуацію в цілому.

Одним із питань, що заслуговує на особливу увагу, є оцінка можливих шляхів і засобів формування та використання кредитного потенціалу банку.

Оскільки головним об'єктом банківської діяльності є грошові кошти, то з'ясування можливостей банківської установи щодо поповнення ресурсної бази шляхом формування, акумулювання, залучення та подальшого перерозподілу кредитних ресурсів у цьому аспекті є надзвичайно актуальним і виділяється дослідженням.

Дослідженням діяльності банків у сфері залучення та розміщення фінансових ресурсів займається широке коло науковців, зокрема дослідженням окремих питань формування банківських ресурсів та управління ними присвячено праці О.В.Дзюблюка [13], О.А.Дмитрієвої [14], О. Еркес [17], Г. Забчук [19], О. Іващук [19], І. Кобець [42], А. Пишний [36], О.Л. Руда [37] та ін.

Більшість науковців досліджують переважно формування ресурсної бази банківських установ та зазначають, що акумульовані ресурси призначені для здійснення кредитів та інших активних операцій. Так, М.Д. Алексеєнко у монографії «Капітал банку: питання теорії і практики» звертає увагу на: «механізм формування капіталу банківської установи і зазначає, що банківський капітал є частиною банківських ресурсів, які залучені в оборот і

використовуються банком для здійснення операцій із розміщення коштів з метою отримання прибутку» [5].

Незважаючи на дослідження, присвячені аналізу факторів впливу на банківську систему України в умовах тривалої війни, дослідження кредитного потенціалу банківської системи залишається досить актуальним у зв'язку зі значним погіршенням якості кредитного портфеля, відтоком депозитних ресурсів і збереження збитків.

Метою даного дослідження є визначення суті кредитного потенціалу банків, дослідження механізму формування кредитного потенціалу банків в сучасних умовах господарювання та його значення в забезпеченні розширення кредитної діяльності.

Завдання, поставлені в рамках дослідження:

- розкрити зміст існуючих підходів до визначення таких категорій, як «банківські ресурси», «кредитні ресурси» та «кредитний потенціал»;
- з'ясувати суть та описати кредитний потенціал банків.
- вивчити політику банків щодо формування та мобілізації кредитного потенціалу;
- аналіз ресурсів українських банків та напрямів їх використання.

Об'єктом дослідження є банківська система України.

Предметом дослідження є аналіз показників банківської системи України.

У процесі дослідження та написання роботи були використані такі методи: логічні, дедуктивні, загально-наукові, емпіричні (спостереження), різноманітні статистичні, порівняння показників, графічні, матричні аналізи та інші.

Теоретичною основою дослідження є законодавчі та нормативні документи, праці вітчизняних та зарубіжних науковців, статті, монографії, статистична інформація та відкриті інтернет ресурси тощо.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків та переліку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 50 сторінок. Містить 7 рисунків і 3 таблиці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КРЕДИТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКІВ

1.1. Поняття кредитного потенціалу і кредитних ресурсів банків

Кожний банк має певну суму грошових коштів, яка в процесі своєї діяльності перетворюється на позиковий капітал і спрямовується в грошові операції залежно від способу платежу, терміну, забезпеченості, цільового характеру та доцільності використання.

Для забезпечення кредитної діяльності кожен банк повинен мати відповідну ресурсну базу, а створення кредитного потенціалу можна розглядати як невід'ємну частину кредитної політики банку.

Між кредитними ресурсами і кредитними вкладеннями існує прямо пропорційна залежність - і це чи не найважливіше правило в роботі будь-якого банку.

Розмір ресурсів банків має вирішальне значення для проведення більшості банківських операцій і впливає на їх структуру, обсяги та процентні ставки як за кредитами, так і за депозитами.

Не можна не погодитися з думкою науковців [26] про те, що в умовах стабілізації внутрішнього грошово-кредитного ринку питання мобілізації ресурсного потенціалу регіональних банків є особливо актуальним, оскільки економічні показники регіонів часто залежать від ряду об'єктивних факторів. Це в кінцевому підсумку стане визначальним у виборі стратегії і тактики депозитно-кредитної діяльності і дасть змогу визначити не лише кредитний потенціал кожного банку чи філії регіону, а й усі грошові ресурси регіону.

Здатність банківської установи надати кредит безпосередньо залежить від її кредитного потенціалу. Враховуючи важливість ресурсної бази для кредитної

діяльності банку, слід з'ясувати сутність кредитного потенціалу та його зв'язок із поняттями «банківські ресурси» та «кредитні ресурси».

В розглянутій нами літературі за темою дослідження всі кошти банку, які залучаються та мобілізуються для подальшого перерозподілу з метою отримання прибутку, розглядаються насамперед як «ресурси банку» і в цьому контексті як їх узагальнений поділ на власні, залучені та позичені надані.

В економічній літературі по-різному трактується така категорія, як банківські ресурси. Деякі економісти та науковці розглядають ресурси банку як власний капітал і пасиви, які включають фактично залучені та залучені кошти.

Так, Кретов Д.Ю. розрізняє: «операції з формування банківського капіталу і пасивів. При цьому пасиви – це кошти вкладників» [25].

У зарубіжній практиці переважає бухгалтерський підхід до трактування суті банківських ресурсів. Зокрема, Д. Полфреман та Ф. Форд розглядають: «всі грошові кошти, акумульовані банківською установою, з точки зору статей балансу у двох аспектах – як джерела коштів власників (акціонерів) та вкладників» [44].

Дж. Ф. Сінкі відокремлює капітал банку від поняття пасивів і при дослідженні моделі фінансового менеджменту банку протиставляє рівність активів банку сумі пасивів і капіталу банку [44].

Зарубіжні економісти Р. Коттер, Е. Рід, Е. Гілл і Р. Сміт досліджують згруповані певним чином статті балансу з точки зору залучення коштів [44].

Отже, можна відзначити, що західні автори розглядають ресурсний портфель банку з точки зору формування балансу в залежності від джерел фінансування і є переважно практико-орієнтованими.

Вони враховують формування ресурсів банку залежно від їх структури, обсягу, витрат, пов'язаних з управлінням портфелем або балансом банку, а також взаємозалежність цих цінностей, і виключають із пасивних операцій операції, пов'язані з формуванням власний капітал.

Таке визначення досить поширене: «ресурси комерційного банку – це сукупність грошових коштів, що перебувають у його розпорядженні і використовуються для виконання активних операцій» [40].

Банківська енциклопедія за редакцією А.М.Мороза і О.Кириченко має таке визначення банківських ресурсів: «... кошти, що є в розпорядженні банків і використовуються ними для кредитних, інвестиційних та інших активних операцій» [26].

Визначено, що ресурси поділяються на власні та залучені. Однак це визначення не надає жодної інформації про те, на яких установах грошового ринку можуть бути формуватися ці фонди. Також не передбачена можливість запозичень в інших кредитно-фінансових установах та Національному банку України.

При цьому зазначається, що одним із напрямів виділення коштів є їх орієнтація на кредитну діяльність. У зв'язку з цим виникає потреба виділити таку категорію як кредитні ресурси.

Під кредитами та іншими вкладеннями ресурсів банківської установи ми розуміємо напрямки розміщення мобілізованих ресурсів з метою їх ефективного використання та задоволення потреб клієнтів банку в додаткових ресурсах [17].

У нашому розумінні кредитні ресурси – це сукупність коштів, призначених виключно для здійснення кредитних операцій та забезпечення найвищої прибутковості банківської установи.

Ключова відмінність між банківськими ресурсами та кредитними ресурсами полягає в тому, що банківські ресурси є ширшим терміном, ніж кредитні ресурси. Тут простежується така закономірність: обсяг банківських ресурсів більший за обсяг кредитних ресурсів (або дорівнює йому, якщо мобілізовані кошти використовуються виключно на кредитну діяльність).

Поняття «кредитний потенціал банку» органічно пов'язане з поняттям кредитних ресурсів.

Ресурси означають засоби, запаси, можливості, джерела чогось [5, с.445].

Потенціал (від лат. *potencial* – сила) – засоби, запаси та джерела, які є наявності і можуть бути використані для досягнення конкретної мети, вирішення конкретного завдання, а також можливості особистості, суспільства і держави в певній сфері [18, 59].

Кредитний потенціал банку – це сума, на яку конкретний банк може надати нові кредити юридичним і фізичним особам або придбати у них цінні папери (без власного ризику) [10].

Кредитний потенціал банківської системи – це, відповідно, величина, на яку система банків може (без власного ризику) збільшити видачу нових кредитів юридичним і фізичним особам або придбати у них цінні папери [10].

На нашу думку, термін «кредитний потенціал» відображає стратегічні принципи формування кредитних ресурсів банку з метою спрямування їх у прибуткові кредитні операції, а термін «кредитні ресурси» – фактично наявні у банківській установі кошти.

Термін «кредитний потенціал» характеризує можливість залучення коштів на грошовому ринку, які вже або ще не використовуються певним чином у банківській сфері та створюють умови для розширення кредитної діяльності.

Кредитний потенціал залежить, з одного боку, від розміру грошового ринку, зокрема пропозиції ресурсів, а з іншого – від потреби в позиковому капіталі.

Зв'язок понять «банківські ресурси», «кредитні ресурси» та «кредитний потенціал» наведено на рис. 1.1.

Проте, розглядаючи поняття «кредитний потенціал», на нашу думку, із сукупності ресурсів банку слід виділяти кошти, які не можуть бути використані як кредитні ресурси.

Зокрема, певна частина власних коштів (наприклад, страховий фонд та деякі інші фонди, створені банками) не використовуються як повноцінні ресурси для подальшої трансформації, а є лише гарантією стабільності банку та своєрідний буфер для захисту банку від зовнішніх і внутрішніх ризиків.

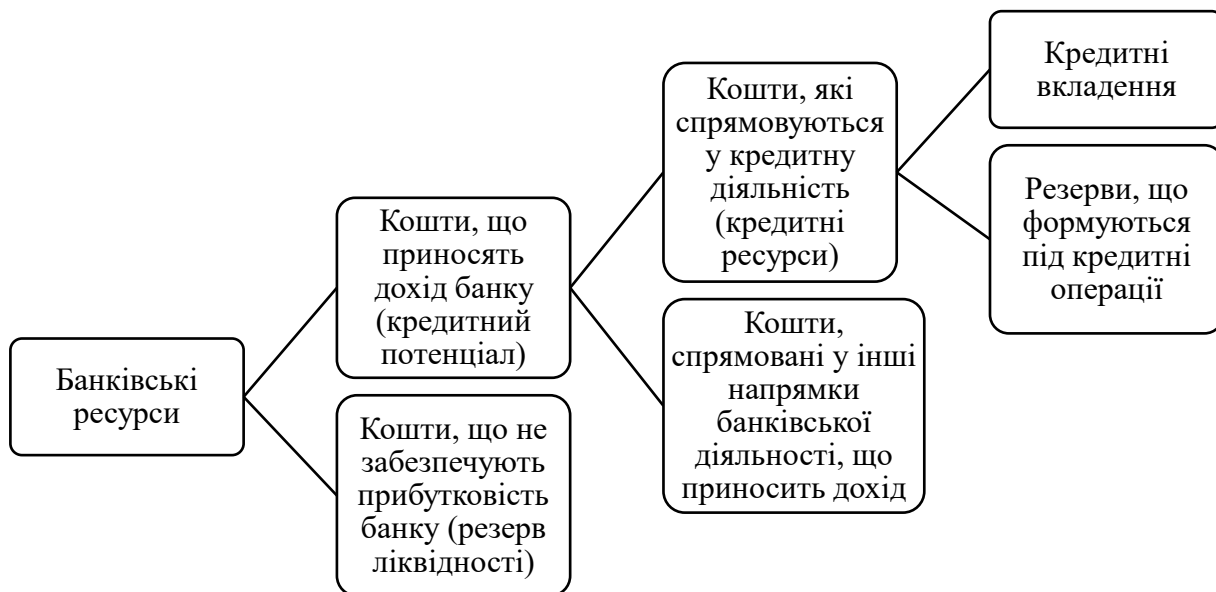

Рис. 1.1. Взаємозв'язок понять «банківські ресурси», «кредитні ресурси» та «кредитний потенціал»

При здійсненні банківських операцій слід мати на увазі, що власний капітал виконує ряд функцій, які характеризують його основне призначення:

- захист інтересів вкладників та зниження можливих ризиків, пов'язаних з банківською діяльністю;
- вкладення банківського капіталу в придбання основних фондів і створення резервів на випадок неочікуваних збитків;
- забезпечення дотримання нормативно-правових актів, що регулюють здійснення банківських операцій.

Особливістю діяльності банківських установ є те, що вони «працюють» переважно з «чужими» грошима, тому кошти, залучені від юридичних і фізичних осіб, є найбільш вагомим і важливим джерелом формування кредитного потенціалу комерційних банків.

Можливості банківської установи щодо залучення ресурсів дещо обмежені (наприклад, через територіальний фактор). Тому перед банком постає завдання швидкого пошуку додаткових джерел фінансування. Банк може запозичувати ресурси в інших банків, у тому числі в Національному банку України, і

продавати власні облігації на грошовому ринку. У цьому випадку банк має переваги, оскільки самостійно визначає джерела залучення та обсяг необхідних коштів на даний момент.

Отже, кредитний потенціал можна визначити як сукупність коштів, резервів і джерел коштів, які є (або можуть бути мобілізовані) у банку для використання для забезпечення кредитної діяльності.

1.2. Підходи щодо формування та використання кредитного потенціалу банків

Кредитним установам, які виконують функцію фінансового посередництва і тимчасово акумулюють вільні кошти різних суб'єктів господарювання, слід оцінювати доцільність проведення пасивних операцій не стільки з точки зору їх вартості, скільки з точки зору можливості їх перетворення в дохід, створювати багатство.

Водночас поточна ситуація в банківському секторі змушує говорити про зміщення акценту в системі управління на комплексне управління пасивами та активами банку.

Лише за умови розгляду джерел фінансування активів у повному зв'язку та взаємозалежності з напрямками банківських інвестицій можливе досягнення такого рівня діяльності банку, який забезпечує його майбутню ліквідність, прибутковість і фінансову стійкість. При цьому першочергову роль у формуванні доходу банку відіграють кредитні операції.

Кредитний потенціал банку, який є основою для формування кредитного портфеля, дозволяє оцінити можливості ефективної трансформації пасивів у найбільш прибутковий на сучасному банківському ринку – кредитний бізнес.

Кредитний портфель банку може формуватися лише з урахуванням усіх витрат банку, як на отримання ресурсів, так і на управління кредитним бізнесом та мінімізацію кредитних ризиків.

Водночас слід зазначити, що оптимізація процесу перетворення коштів із ресурсів в активи та в капітал можлива лише на основі комплексного системного підходу. При цьому виникає необхідність розглядати сукупність банківських ресурсів не ізольовано, а як основу для формування та подальшого ефективного використання кредитного потенціалу, тобто можливостей потенційного прибутку банків від процесу трансформації пасивів. в активи, можливості найбільш ефективного використання всіх фінансових, матеріальних і людських ресурсів.

Існують різні підходи до визначення суті поняття «кредитний потенціал».

У різних джерелах кредитний потенціал ототожнюється або з кредитними ресурсами, або з економічним потенціалом, тому ця категорія потребує розробки єдиного підходу до розуміння та трактування сутності, подальшого визначення особливостей його формування та використання та пошуку методів оптимізації. Це буде підвищення ефективності діяльності комерційних банків.

Кредитний потенціал – сукупність мобілізованих і зосереджених банком ресурсів з метою їх подальшого використання в кредитному процесі. Водночас ресурси розглядаються набагато ширше, ніж їх традиційне розуміння.

Виходячи з розширеного розуміння суті банківських ресурсів, пропонується розглядати кредитний потенціал банківської установи як сукупність матеріальних і нематеріальних ресурсів, акумульованих і використовуваних банком для досягнення максимального економічного ефекту від здійснення кредитної діяльності, є фундаментальним процесом розвитку кредитної діяльності, конвертації кредитного потенціалу в банківські кредитні продукти.

В економічній літературі під структурою кредитного потенціалу банку прийнято розуміти лише фінансові ресурси. На нашу думку, структуру кредитного потенціалу не слід обмежувати лише фінансовою складовою кредитного процесу.

Тому структуру кредитного потенціалу банку доцільно розуміти як сукупність елементів, що мають стійкий зв'язок між собою і забезпечують їх функціонування та розвиток як єдине ціле.

Елементами кредитного потенціалу банку є його ресурси: кадри, технології, фінанси, організація та управління, клієнти, які є в розпорядженні банку з метою розробки, реалізації та розвитку стратегічних напрямків банківської діяльності, банківські продукти та послуги.

Для визначення структури кредитного потенціалу рекомендовано використовувати вартісний підхід та принципи системи збалансованих показників (BSC аналізу).

Доцільність використання системи збалансованих показників для оцінки структури кредитного потенціалу підтверджує застосування даного підходу для оцінки ефективності банківської діяльності.

Враховуючи, що ефективність формування та використання кредитного потенціалу банку виражається в підвищенні ефективності діяльності кредитної організації, має сенс рівноправно використовувати кредитний потенціал банку в складі ресурсів структурних елементів, що визначають підвищення ефективності діяльності.

Характеризуючи склад кредитного потенціалу банку, необхідно звернути увагу на зміну змісту кожної групи елементів кредитного потенціалу в процесі їх формування та використання, що відповідає механізму реалізації його основних функцій – створення економічного ефекту від кредитної діяльності банку (табл. 1.1) [1].

Слід зазначити, що структура кредитного потенціалу окремого банку за своїм кількісним і якісним складом може відрізнятися від структури потенціалу інших комерційних банків. Причиною розбіжностей є вплив факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, таких як чисельність і якість клієнтури, склад видів діяльності, кредитна політика, регіональна специфіка банківської діяльності, період роботи кредитної організації, передбачений банківською ліцензією, а також станом самого ринку банківських ресурсів.

Таблиця 1.1

Характеристика елементів кредитного потенціалу банку

Елемент	Коротка характеристика	
	На етапі формування	На етапі використання
1	2	3
Фінансові ресурси	Сукупність усіх акумульованих банком фінансових ресурсів, які надалі можуть бути конвертовані в кредити.	Сукупність усіх фінансових активів, представлених кредитними вкладеннями
Кадровий ресурс	Сукупність оперативно-управлінського персоналу, що бере участь у процесі акумуляції та перетворення ресурсів.	Весь кредитний персонал банку від рівня інспектора до рівня директора кредитного департаменту
Організаційно-технологічні ресурси	Організація, обладнання, технології та бізнес-процеси, що забезпечують акумулювання фінансових ресурсів.	Організація, обладнання, технології та бізнес-процеси, що забезпечують кредитний процес на всіх його етапах
Клієнтський ресурс	Група клієнтів (клієнтська база), яка забезпечує постійне надходження коштів у вигляді фінансових ресурсів до банку.	Клієнтська база представлена всіма категоріями позичальників

Найважливішим завданням якісного формування кредитного потенціалу в ринкових умовах є забезпечення банку найбільш ефективними засобами досягнення необхідної переваги над конкурентами. Щоб кредитна організація досягла високих конкурентних позицій, вона повинна розвиватися швидше своїх конкурентів.

З цього випливає, що необхідно оптимізувати формування кредитного потенціалу банку, ефективно ним управляти, модифікувати банківські продукти та технології, збільшити капіталізацію банку та створити умови для його подальшого зростання шляхом розширення всіх елементів ресурсного наповнення.

Крім того, одним із основних завдань формування кредитного потенціалу є виявлення основних ресурсів, завдяки яким кредитна організація може запропонувати товари та послуги, що користуються найбільшим попитом у певного кола споживачів.

Оптимізація кредитного потенціалу банку безпосередньо пов'язана з пошуком найбільш ефективного співвідношення його складових ресурсів. Процеси оптимізації щодо формування та використання кредитного потенціалу є взаємозалежними, тому в оптимізаційній моделі процеси формування та використання ресурсів банку варто розглядати не окремо, а лише у взаємозв'язку.

Оптимізація кредитного потенціалу банку має відбуватися поступово:

1) визначення стратегічних пріоритетів банківської установи на основі його корпоративної стратегії: основних параметрів стратегії; стратегічних перспектив; виду стратегії використання кредитного потенціалу;

2) визначення основних параметрів оптимальності кредитного потенціалу: оптимальності кредитного потенціалу відповідно до стратегії банку; визначення оптимальності кредитного потенціалу на основі ідеальних параметрів кредитного ринку;

3) досягнення оптимального розміру фінансової складової кредитного потенціалу: оптимізація кредитного портфеля; оптимізація кредитних ресурсів;

4) досягнення оптимальної величини клієнтської бази банку: оптимізація клієнтської бази для розміщення ресурсів; оптимізація клієнтської бази з точки зору залучення ресурсів;

5) досягнення оптимальності бізнес-процесів та організаційної структури банку: оптимізація бізнес-процесу у сфері формування кредитного потенціалу; оптимізація організаційної структури банку; оптимізація бізнес-процесу в частині використання кредитного потенціалу;

6) досягнення оптимального проектування та використання людських ресурсів: підвищення прибутковості персоналу; оптимізація відбору та використання персоналу; підвищення рівня кваліфікації та мотивації персоналу;

7) моніторинг: коригування параметрів оптимальності відповідно до ринкових, регуляторних вимог або змін у стратегічних пріоритетах банку.

Стратегія банківської установи дозволяє визначити пріоритети у сфері формування та використання кредитного потенціалу банку. Такими пріоритетами можуть бути чи мінімізація ризику, чи максимізація прибутку, чи досягнення оптимального балансу між прибутковістю та ризиком.

На підставі обраних стратегічних пріоритетів можна зробити висновок про кредитну політику, яку проводить банк. При цьому основне завдання побудови оптимізаційної моделі зводиться до такого досягнення параметрів усієї сукупності ресурсних складових кредитного потенціалу, при якому досягається баланс між прибутковістю та ризиком.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КРЕДИТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКІВ

2.1. Аналіз пасивів банківських установ як бази формування кредитного потенціалу

Для надання кредитів банки, як виявилось, можуть використовувати як власний капітал, так і залучені та позичені кошти. Формування кредитного потенціалу банків забезпечується мобілізацією коштів банків на фінансовому ринку, тобто цілеспрямованим процесом постійного регулювання структури та динаміки пасивів банку.

Аналіз формування ресурсної бази українських банків почнемо з аналізу динаміки пасивів у період 2021 – 2023 років (табл. 2.1, рис. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка та структура пасивів банків України у 2021 – 2023 роках [46]

Показники	2021 рік		2022 рік		2023 рік	
	млн грн	питома вага, %	млн грн	питома вага, %	млн грн	питома вага, %
1	2	3	4	5	6	7
Пасиви, всього	2053928	100,0	2353592	100,0	2942806	100,0
Статутний капітал	481535	23,4	407021	17,3	404751	13,8
Зобов'язання банків	1798250	87,6	2135043	90,7	2646009	89,9
Клієнтський портфель, всього	1526866	74,3	1876267	79,7	2406177	38,9

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4	5	6	7
Кошти суб'єктів господарювання	758434	36,9	889526	37,8	1260155	42,8
у т.ч. строкові кошти суб'єктів господарювання	137417	6,7	139196	5,9	285282	9,7
Кошти фізичних осіб	727022	35,4	933553	39,7	1084281	36,8
у т.ч. строкові кошти фізичних осіб	314026	15,3	326655	13,9	389621	13,2

Загальний обсяг пасивів діючих українських банків за 2021 – 2023 роки зріс на 30,0% до 2 942 806 млн грн.

Загальна сума зобов'язань українських банків за період 2021 – 2023 років мала тенденцію до зростання на 32,0% і зросла на 888 878 млн грн. до 2 646 009 млн. грн.

За весь період обсяг клієнтського портфеля українських банків (кошти компаній, фізичних осіб та небанківських фінансових організацій) мав тенденцію до зростання, а загальний обсяг клієнтського портфеля українських банків збільшився на 36,5% 01.01. 2024 рік становив 2 406 177 млн грн.

Зростання обсягу коштів бізнес-клієнтів і приватних клієнтів склало близько 36,6%. Незважаючи на визнання деяких банківських установ банкрутами, їх вплив на загальний обсяг зобов'язань був незначним, оскільки депозитні залишки цих установ були дуже малими.

Найбільшу питому вагу в структурі зобов'язань у досліджуваному періоді становили зобов'язання банків, і хоча на 1 січня 2024 року обсяг зріс до 2 646 009 млн грн, їхня частка впала з 90,7% у 2022 році до 89,9% у 2024 році.

У структурі депозитного портфеля переважали протягом усього періоду кошти суб'єктів господарювання. Їх частка перебувала в діапазоні 36-42% і мала тенденцію до зростання. Крім того, строкові депозити займали низьку питому вагу у складі депозитного портфеля суб'єктів господарювання (5 частина).

Також зросла вартість коштів фізичних осіб, а також зменшилася їхня частка у структурі зобов'язань у 2023 році. Крім того, за досліджуваний період зменшилася питома вага строкових депозитів у депозитних портфелях фізичних осіб.

Показано динаміку частки депозитних ресурсів у пасивах банків за період 2021 – 2023 років на рис. 2.1.

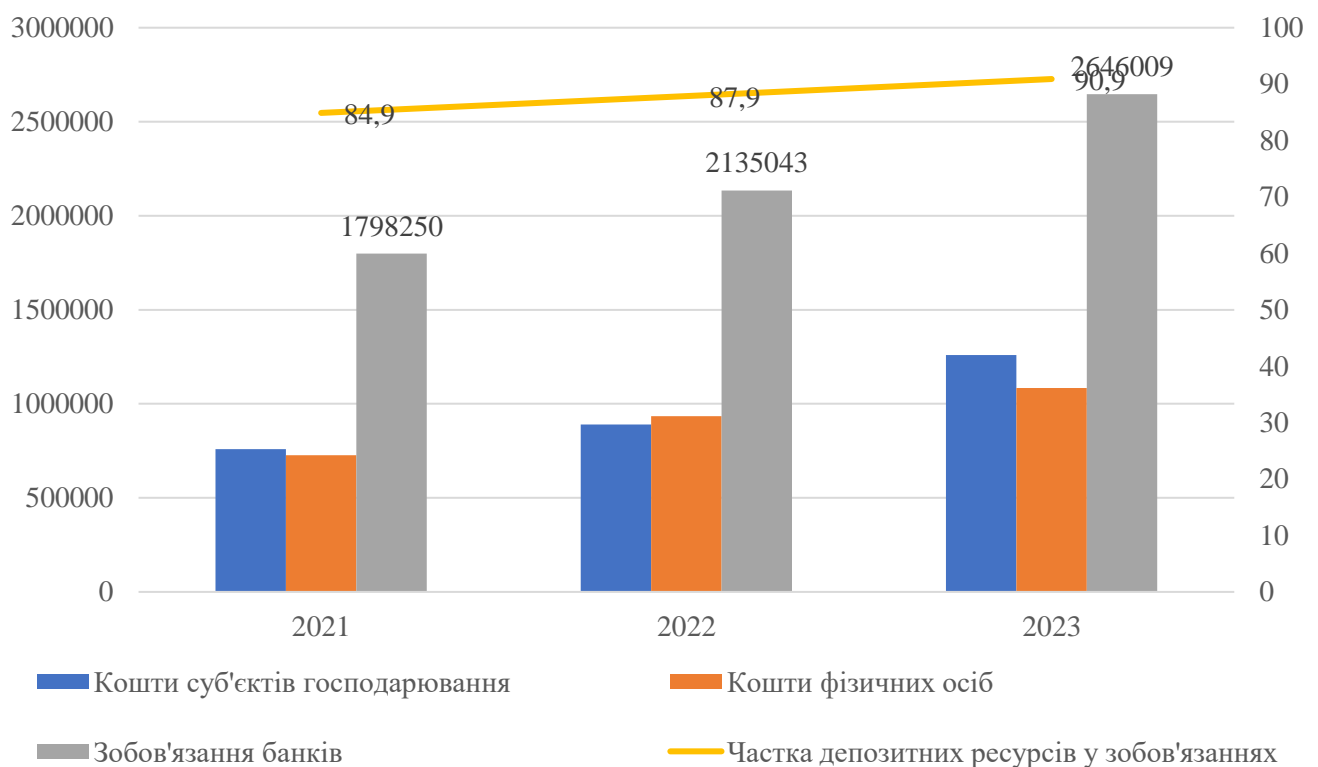

Рис. 2.1. Динаміка зобов'язань та депозитних ресурсів банків України у 2021 – 2024 роках [46]

Наведені дані свідчать про те, що основним джерелом банківських ресурсів є депозитні ресурси, на які припадає близько 90% загального обсягу пасивів, що в цілому відповідає світовій банківській практиці.

Для подальшого вивчення депозитної діяльності банківської системи України необхідно проаналізувати депозитний портфель у розрізі валют, одиниць та умов.

На основі даних офіційного веб-сайту Національного банку України проведено аналіз динаміки та складу депозитних портфелів банків України за період 2021 – 2023 років, який представлено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка та склад депозитного портфелю банків України за 2021 – 2023 роки [46]

Показники	2021 рік	2022 рік	2023 рік
1	2	3	4
Динаміка депозитного портфелю (суб'єкти)			
Кошти юридичних осіб, млн грн	758434	889526	1260155
Зміна у річному обчисленні, %	17,3	17,3	41,7
Кошти фізичних осіб, млн грн	727022	933553	1084281
Зміна у річному обчисленні, %	-25,9	28,4	16,1
Динаміка депозитного портфелю (строковість)			
Строкові депозити, млн грн	496703	521924	781650
Зміна у річному обчисленні, %	-8,4	5,1	49,8
Поточні депозити, млн грн	1007206	1371927	1613424
Зміна у річному обчисленні, %	24,9	36,2	17,6
Динаміка депозитного портфелю (валюта)			
У іноземній валюті, млн грн	486876	683894	760977
Зміна у річному обчисленні, %	-4,1	40,4	11,3

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4
У національній валюті, млн грн	1017032	1209957	1634098
Зміна у річному обчисленні, %	21,0	18,9	35,1

За результатами аналізу можна визначити коливання змін кожного показника за весь період. Це означає, що у 2022 році відбулося погіршення всіх показників депозитного портфеля в розрізі валют та строків.

У 2023 році ситуація покращилася, що дозволяє спостерігати зростання всіх показників. Проведений аналіз суб'єктів депозитної діяльності свідчить про зростання коштів фізичних осіб та зниження темпів приросту коштів фізичних осіб у 2023 році.

В Україні у 2021 – 2023 роках домінували короткострокові депозити, які становили близько 1 613 424 млн грн, тоді як строкові у 2023 році становили 781 650 млн грн. Протягом досліджуваного періоду ситуація змінилася, оскільки обсяги поточних депозитів мали тенденцію до значного зростання та перевищували частку строкових депозитів. Цікавою є ситуація зі зниженням приросту валютних депозитів у 2023 р. Це пов'язано зі значним зниженням ставок за валютними депозитами.

Станом на 1 січня 2024 року валютна структура всього депозитного портфеля України складалася з 69% (або 1 634 098 млн грн) депозитів у гривні та 31% (або 760 977 млн грн) депозитів в іноземній валюті. Ця структура майже не змінилася в попередні роки. У 2023 році частка депозитів клієнтів у національній валюті зросла на 35% та, відповідно, на 11,3% в іноземній валюті.

У структурі депозитного портфеля юридичних та фізичних осіб (табл. 2.3) кошти фізичних осіб були представлені переважно в депозитах у національній валюті. Тенденція до зниження обсягів депозитів у іноземній валюті продовжилася протягом 2021 – 2023 років і впала до 34,4%.

Таблиця 2.3

Динаміка та структура депозитних портфелів клієнтів банківських установ в розрізі валют за 2021 – 2023 роки [46]

Показники	2021 рік		2022 рік		2023 рік	
	млн грн	питома вага, %	млн грн	питома вага, %	млн грн	питома вага, %
1	2	3	4	5	6	7
Кошти юридичних осіб, млн грн	758434	100	889526	100	1260155	100
в національній валюті	557248	73,4	611351	68,7	917310	72,7
в іноземній валют	211780	26,6	296244	31,3	364031	28,3
Кошти фізичних осіб, млн грн	727022	100	933553	100	1084281	100
в національній валюті	457185	62,8	592733	63,5	711048	65,6
в іноземній валют	262233	37,3	333756	35,5	367297	34,4

При розгляді депозитного портфеля юридичних осіб спостерігається протилежна тенденція. Таким чином, протягом усього періоду кошти юридичних осіб здебільшого зберігалися в національній валюті (72,7% у гривні та 28,3% в іноземній валюті у 2023 році).

У портфелі клієнтів переважали короткострокові депозити строком до 1 року. Зазначимо, що депозитний ринок мав ознаки відновлення у 2023 році і обсяг залучених депозитів цього року демонструє зростання вперше за кілька років.

Частка залучених коштів протягом 1-2 років поступово зростає, але їх загальний внесок у загальний показник незначний. Частка довгострокових депозитів зросла за досліджуваний період і на 1 січня 2024 року становила 21,1% від загальної суми зобов'язань банків (20,2% на початок 2023 року).

Клієнтський портфель компаній у 2023 році порівняно з 2022 роком збільшився на 41,6% (370 629 млн грн) і на 1 січня 2023 року становив 1 260 155 млн грн. При цьому відбулося збільшення коштів суб'єктів господарювання як за рахунок збільшення залишків на поточних рахунках, так і за рахунок збільшення залишків на майбутніх коштах.

Тому основними тенденціями останніх років є зростання частки довгострокових депозитів із терміном розміщення від півроку та більше та збільшення частки депозитів фізичних осіб у національній валюті. Це можна пояснити відновленням довіри до банківської системи та постійним зниженням прибутковості депозитних продуктів. Клієнти, які хочуть якомога довше досягти вищої прибутковості, інвестують у строкові депозити з довшим терміном. Крім того, відносно стабільна валютна позиція гривні зумовила постійне зростання частки гривневих депозитів – традиційно вищі процентні ставки. Крім того, відносно стабільна валютна позиція гривні зумовила постійне зростання частки гривневих депозитів – традиційно вищі процентні ставки. Тенденція останніх років до зниження процентних ставок за депозитами в іноземній валюті серед банків мала беззаперечний вплив.

Для максимально зручного обслуговування клієнтів традиційними заходами банків є розширення мережі відділень та подовження термінів обслуговування.

З розвитком сучасних технологій у банківській практиці доцільно розвивати та використовувати дистанційні банківські послуги (remote banking) для фізичних та юридичних осіб через банкомати, ведення рахунків (banking) через телефон, Інтернет тощо.

Основним напрямком розвитку дистанційного банківського обслуговування клієнтів у майбутньому будуть такі канали просування банківських послуг, як Інтернет-маркетинг, інтерактивні відділення та всевітня телевізійна мережа (Web TV) [4].

Підсумовуючи, варто зазначити, що низка макроекономічних та внутрішньобанківських факторів впливає на ефективність депозитної політики

банків. Не останньою з них є проблеми, спричинені неправильною політикою регулятора, тобто Національного банку України.

2.2. Аналіз напрямів використання кредитного потенціалу банківськими установами

Використання кредитного потенціалу банку (здійснення активної господарської діяльності банку) – це напрямок розміщення та використання ресурсів банку для отримання прибутку з раціональним розподілом ризиків за окремими видами операцій та підтримання ліквідності банку.

Кредитування виробництва і реалізації продукції є найважливішою і відмінною рисою банків порівняно з іншими фінансовими і нефінансовими організаціями. Тому українським банкам довелося планувати свою кредитну діяльність в умовах посилення конкуренції за потенційних позичальників.

Банки мають навчитися управляти кредитними операціями таким чином, щоб вони приносили якомога більшу прибутковість. Але, водночас, банки повинні прагнути до зниження кредитних ризиків, які безпосередньо пов'язані з виконанням кредитних операцій.

Розглянемо динаміку складу активів українських банків (рис. 2.2). Активи становлять значну частину банківських операцій і є одними із основних операцій у діяльності банків, які формують дохід банків.

У аналізованому періоді динаміка активів українських банків має тенденцію до зростання: з 2021 року до початку 2024 року розмір активів зріс на 43,2% (888878 млн грн); з 2021 року до початку 2023 року розмір активів зріс на 14,6% (299 664 млн грн); На початок 2024 року розмір активів банків зріс на 25,0% (589 214 млн грн) порівняно з початком 2023 року.

Незважаючи на значне скорочення кількості банківських установ у 2021 – 2023 роках, банківські активи зросли.

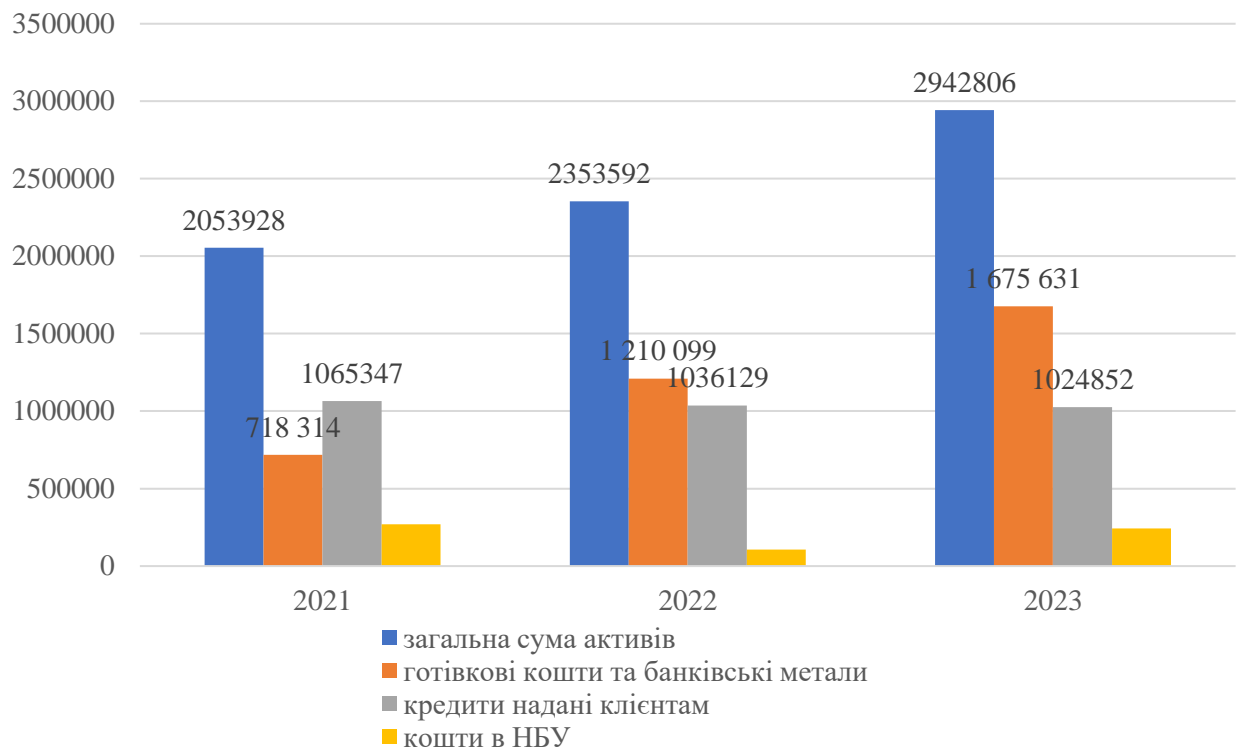

Рис. 2.2. Динаміка складу активів банків України за 2021 – 2023 роки, млн грн [46]

Класичним видом функціонування банківської сфери є операції з кредитування юридичних та фізичних осіб.

Варто також зазначити, що в довоєнний період кредити клієнтам становили найбільшу частку в структурі активів банку. У аналізованому періоді (початок 2021 року – початок 2022 року) питома частка кредитів у структурі активів становила 51,9%.

Проте через введення воєнного стану у 2022 – 2023 роках відбулося значне заморожування кредитного ринку, що призвело до суттєвого зменшення частки кредитів, наданих клієнтам, у загальних активах, а саме 44,0% у 2022 році та 34,8% відповідно у 2023 році, що є негативною тенденцією.

Динаміка показників кредитів, виданих українськими банками, є зворотною порівняно з динамікою обсягів банківських ресурсів за період 2021 – 2023 років (рис. 2.3).

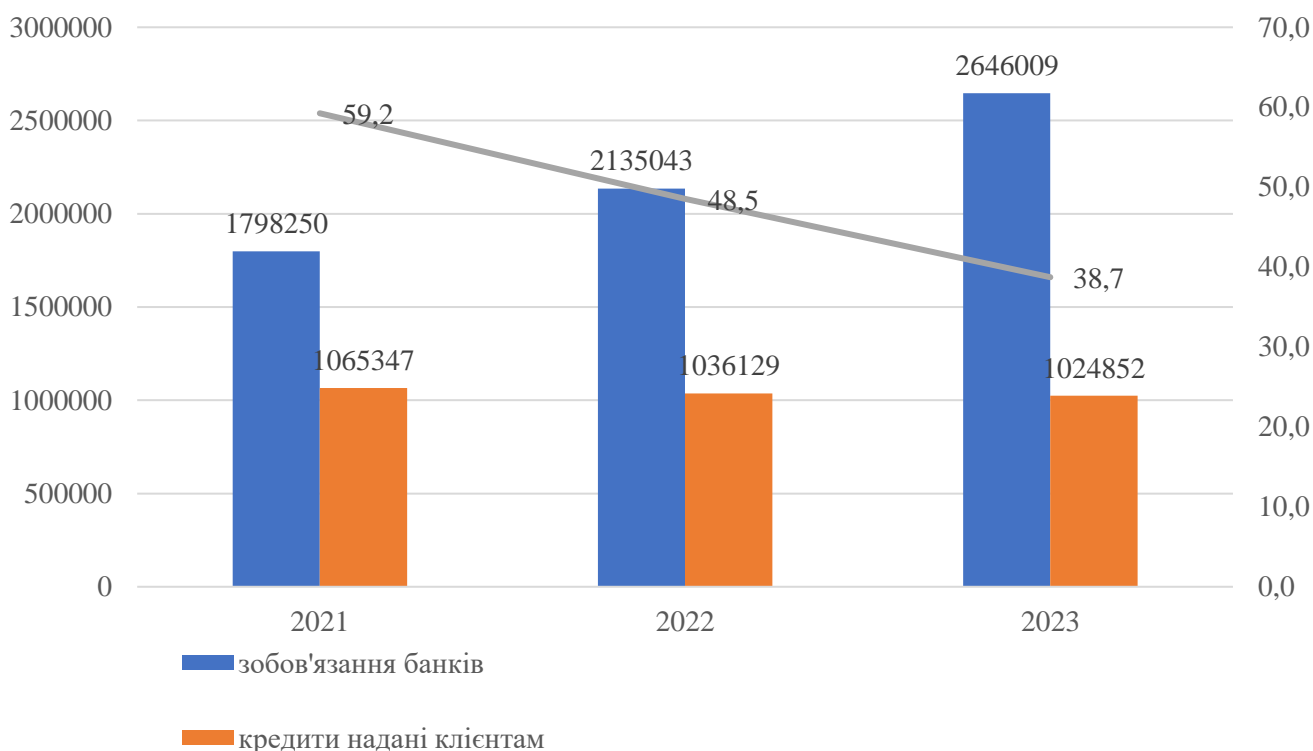

Рис. 2.3. Динаміка зобов'язань та кредитів банківських установ за 2021 – 2023 роки, млн грн [46]

На фоні збільшення залучених ресурсів (тобто збільшення кредитного потенціалу) банківських установ спостерігається зменшення частки кредитного портфеля в структурі пасивів. Це свідчить про обмеженість фінансування інвестицій та інноваційного розвитку в економіці.

Для загальної оцінки ефективності банківських установ на фінансовому ринку також варто проаналізувати частку банківських активів у ВВП України. У розвинених країнах світу частка банківських активів у ВВП становить від 130% до 200% [11].

Частку банківських зобов'язань та кредитів у ВВП України за 2021 – 2023 роки графічно наведено на рис. 2.4.

З рис. 2.4 помітне зниження активності банківських установ на фінансовому ринку в аналізованому періоді. Частка банківських кредитів у ВВП становила 19,5% у 2021 році та 15,7% у 2023 році. Тобто зниження майже на 20%.

Ця тенденція означає певне зниження ролі банківського сектора в економіці країни.

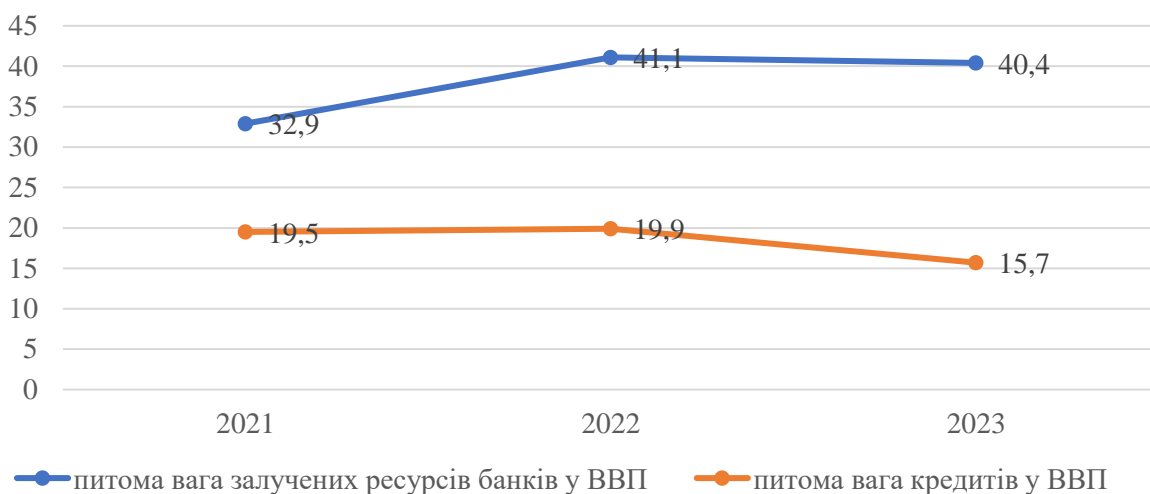

Рис. 2.4. Динаміка частки залучених коштів та кредитів банків у ВВП України за 2021 – 2023 роки, % [46]

Рентабельність активів та рентабельність банківського капіталу є важливими показниками, які свідчать про ефективність діяльності банківських установ на фінансовому ринку України.

Динаміку рентабельності активів та рентабельності капіталу українських банків за 2021 – 2023 роки представлено на рис. 2.5.

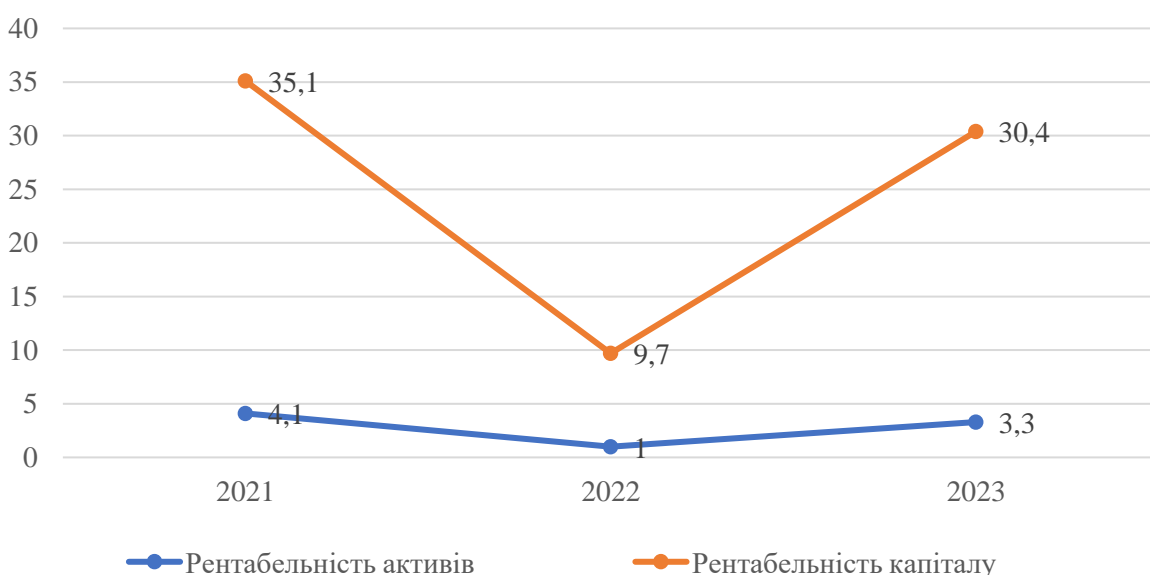

Рис. 2.5. Динаміка рентабельності активів і капіталу банків України за 2021–2023 роки, % [46]

Як бачимо з рис. 2.5 у 2022 році рентабельність активів була низькою через значні збитки українських банків, найвищого значення досягла у 2021 році на рівні 4,1%.

Щодо рентабельності банківського капіталу, то найнижчий показник також був зафіксований у 2022 році, а найвищий – у 2021 році. Рентабельність капіталу українських банків на початок 2024 року зросла до 30,4%, що є позитивним знаком для реалізації монетарної політики Національного банку України. З початком воєнного стану рентабельність активів і капіталу кілька місяців була збитковою, але в кінці 2022 року стала прибутковою, правда, з великою різницею в порівнянні з початком року: зниження рентабельності на 25,8% капіталу та зниження рентабельності капіталу на 3,1%.

У 2022 році показники дещо знизилися порівняно з попереднім роком, але мають позитивне значення. Тобто, незважаючи на кризові явища, які торкнулися банківську систему України, банки продовжують залишатися важливими фінансовими посередниками в національній економіці.

За спрямованістю кредитів, наданих підприємствам, найбільша частка кредитних ресурсів надається у галузі сільського господарства, яка становить 36 %, або 64801 млн грн від загального обсягу кредитних ресурсів банківської системи України та виробництва харчових продуктів – 34% (61805 млн грн) (рис. 2.6).

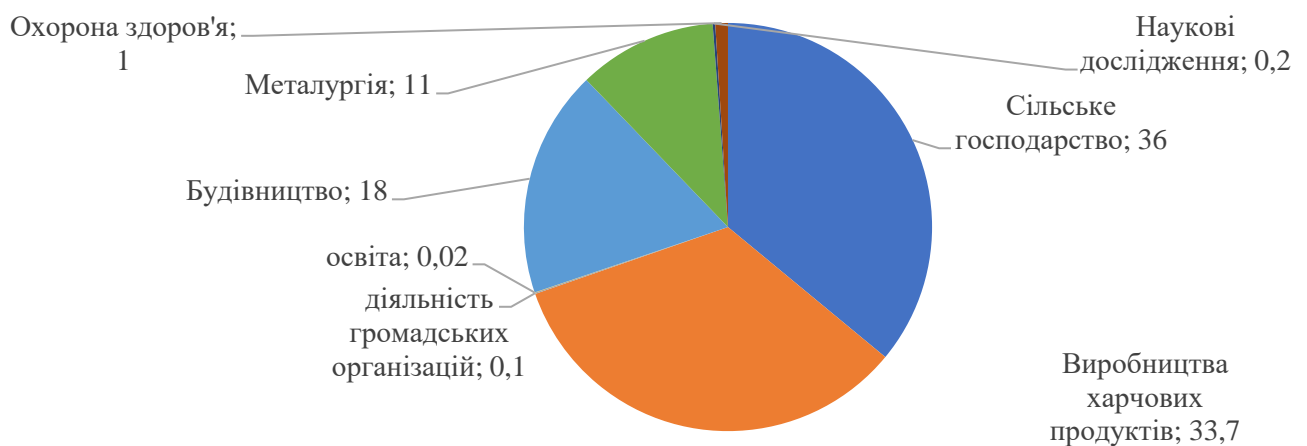

Рис. 2.6. Структура кредитів, наданих банками за видами економічної діяльності станом на кінець 2023 року, % [46]

Найменш важливими наразі є діяльність громадських організацій – 0,01% (6,9 млн грн) та освіта – 0,02% (47,7 млн грн). Ми бачимо, що на суспільні потреби дається набагато менше кредитів, ніж на виробництво. Сьогодні це соціально-економічна проблема України.

Європейський центральний банк вважає банківську позику непрацюючою, якщо позичальник не сплачує узгоджені внески або відсотки більше 90 днів. В Україні вперше за довгий час почала зростати кількість проблемних кредитів, що було пов'язано з визнанням проблемними кредитів компаній після початку війни (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Динаміка частки непрацюючих кредитних у портфелях банків України за 2021 – 2023 роки, % [46]

Загалом питома вага непрацюючих кредитів на кінець 2023 року зросла до 29,7%. У період 2021 – 2023 років частка кредитів, наданих компаніям, значно зросла, зокрема на 8%. Однак частка кредитів, наданих фізичним особам, наприкінці 2023 року впала до 23,5% після зростання до 30,4% у 2022 році. У 2022 році фінустанови почали поступово визнавати кредити непрацюючими через погіршення їх якості внаслідок бойових дій.

Частка непрацюючих кредитів стабілізувалася, але все ще перевищує довоєнний рівень.

Серед банків, які мали помітні кредитні портфелі, серед ТОП-30 банків за рівнем NPL можна відзначити: ПРАВЕКС БАНК, Райффайзен Банк, ПІРЕУС БАНК МКБ, КОМІНБАНК, КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК та ін.

Частка непрацюючих кредитів у кредитному портфелі банківської системи стабілізувалася.

Результати дослідження сучасного стану кредитного потенціалу українських банків та розвитку банківської системи України свідчать, що банки мають певні проблеми, найбільш критичною з яких є низька концентрація наданих кредитів у порівнянні із загальними активами, що має вкрай негативно позначається на фінансовій стабільності банку.

Отже, можна сказати, що на сучасному етапі свого розвитку банківська система України переживає складний та нестабільний період. Напрямом подолання цих проблем є розробка конкретних планів управління кредитним потенціалом банківської системи. Проте проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що незважаючи на всі кризові явища, які торкнулися банківської системи України, банківські установи продовжують залишатися найважливішими та необхідними фінансовими посередниками в національній економіці як для населення, так і для бізнесу.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Загрози виконання кредитної функції банківською системою

Дослідження ефективності формування та використання кредитного потенціалу банківських установ України та банківської системи в цілому в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу, який має враховувати сукупність факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Врахування можливих ризиків та своєчасне реагування на потенційні загрози дають змогу вберегти банківський капітал від втрат та визначити подальші напрямки пошуку джерел прибутковості банківського бізнесу.

У результаті проведених досліджень щодо формування та використання кредитного потенціалу банківських установ встановлено, що стійкість банківської системи від початку військових дій до сьогоднішнього дня виникла завдяки значному збільшенню обсяг кредитно-банківського бізнесу у 2021 році: кредитний та депозитний портфелі, інвестиції, операції з цінними паперами.

Усе це забезпечило позитивний фінансовий результат та вищу прибутковість активів і капіталу банків порівняно з попередніми роками. Однак високий буфер ліквідності є не лише ознакою стійкості. Це також свідчить про погану кредитоспроможність. Кредитний портфель банків скоротився приблизно на 30% у реальному вираженні порівняно з довоєнним рівнем. Оскільки кредитування приватного сектора є важливою частиною відновлення капітальних інвестицій, необхідні додаткові реформи та заходи, щоб підготувати цей сектор до виконання ключової ролі рушійної сили економічного відновлення України.

Саме позитивні результати банківського сектору у 2021 році дозволили закласти основи фінансової стабільності для перших потрясінь та подальшої трансформації банківського бізнесу.

Активна адаптація бізнес-моделей банків до несприятливих умов воєнного часу за підтримки Національного банку України дозволила досягти у 2022 році загального позитивного фінансового результату та позитивних показників прибутковості.

Проте, незважаючи на значну підтримку Національного банку України, вітчизняна банківська система й надалі перебуватиме під впливом загроз, які можуть суттєво знизити ефективність банківської діяльності в умовах воєнного стану.

До них можна віднести:

1. Збільшення кредитного ризику. незважаючи на зусилля самих банків, умови воєнного стану можуть призвести до ще більшого скорочення кредитного портфеля, особливо на шкоду коштам юридичних осіб через зниження ділової активності.

Не можна виключати подальшого скорочення кредитного портфеля фізичних осіб як у національній, так і в іноземній валютах.

У результаті нові кредити не зможуть компенсувати погашення старих кредитів, тому банки будуть змушені підвищувати процентні ставки, щоб покрити збитки.

Знищення активів та застави позичальників, зменшення доходу та погіршення платоспроможності ще більше обмежать їх здатність обслуговувати кредити. У зв'язку зі збільшенням резервів під ризику в кредитному бізнесі, погіршенням якості кредитного портфеля та збільшенням обсягу непрацюючих кредитів зростають потенційні збитки кредитного портфеля, аж до ризику втрати частини капіталу.

2. Зростання потреби в ліквідності. Військові заходи можуть призвести до збільшення потреби в ліквідності, особливо для менших банків.

НБУ вже підвищив норми резервування залишків на поточних рахунках і до запитання, що може вплинути на обсяг депозитного портфеля.

Крім того, значні відрахування в резерви під кредити та ризики також зменшують ліквідність. Банківські установи повинні виробити виважені підходи до управління ліквідністю та скорегувати власну процентну політику для стимулювання депозитів клієнтів банків.

3. Зростання валютного ризику. В умовах воєнного стану ризик валютних операцій може значно підвищитися. Банки та їхні клієнти можуть зіткнутися зі значними коливаннями курсу місцевої валюти.

З метою збереження міжнародних резервів України, важливих для забезпечення потреб оборони, стабільного функціонування економіки та фінансової системи країни, НБУ запровадив низку норм та валютних обмежень, які також впливають на попит на іноземну валюту.

За таких умов банківські установи повинні контролювати валютні операції та здійснювати постійний валютний моніторинг.

4. Збільшення витрат на функціонування банку та забезпечення безпеки в умовах воєнного стану. Військові заходи можуть призвести до збільшення витрат на безпеку банків. Банки можуть додатково інвестувати в безпеку своїх приміщень, співробітників та інформаційних систем.

Витрати на забезпечення безперебійної роботи філій також можуть зрости через атаки на енергетичну інфраструктуру.

Потенційні втрати також включають подальше скорочення втраченого часу персоналу та нездатність обслуговувати клієнтів під час кількох повітряних тривог.

Однак, незважаючи на загальну прибутковість банківського сектору, значна частка банків залишається збитковою і може бути визначена регулятором як проблемна.

Банки продовжують стикатися з рядом загроз, таких як збільшення потреби в ліквідності, збільшення кредитного ризику, збільшення валютного ризику та збільшення витрат на забезпечення безпеки та операцій банків.

Продовження війни посилює більшість банківських ризиків. В першу чергу це стосується процентного, ринкового, кредитного та операційного ризиків.

Більшість банківських установ під час війни були змушені переорієнтувати власні бізнес-моделі для отримання прибутку, беручи до уваги збалансований підхід до управління ризиками.

Кредитний ризик залишається найбільшим ризиком.

Триває процес регулярної перевірки якості кредитного портфеля та виявлення додаткових кредитних ризиків. За даними Національного банку України, вплив проблем з електропостачанням на кредитні втрати від поточної кризи становить 30% [9]. Це також негативно впливає на економічну діяльність клієнтів банків, позначається на операційних грошових потоках компаній та доходах населення.

Тому загальне зменшення ділової активності та обмежений попит на банківські продукти, особливо кредити, і надалі негативно впливатимуть на прибутковість банків. Поступовий вплив економічної кризи на економіку країни і, зокрема, на діяльність клієнтів банку в кінцевому результаті відобразиться на обсягах банківських послуг, що може призвести до скорочення кількості учасників банківського сектора.

У результаті банківська система України швидко адаптувалася до умов тривалої війни, є стабільною та прибутковою. Цього вдалося досягти завдяки проведеним у попередні роки реформам, реструктуризації банківських бізнес-моделей та своєчасним діям Національного банку України.

Подальше функціонування банківської системи України залежить від довгострокової стабільності фінансової системи, збереження довіри клієнтів і здатності підтримувати операційну ефективність і прибутковість. Висновки з аналізу ефективності функціонування банківських установ дали змогу сформулювати напрямки подальших досліджень. На думку автора, це розробка стратегії і тактики відновлення потенціалу вітчизняного банківського сектору в післявоєнних умовах.

3.2. Основні перспективні шляхи подолання банківської кризи воєнного часу

Після двох років повної війни банківський сектор України продовжує демонструвати виняткову стійкість і є опорою реальної економіки. Не було відтоку коштів із банківської системи, доступ до готівки залишався гарантованим навіть під час відключень електроенергії.

Військова агресія та збільшення внутрішніх і зовнішніх ризиків для банківського сектору внаслідок цього сприяли розробці Національним банком України заходів щодо підтримки банків.

У 2022 році банківський сектор України мав відносно низьке співвідношення активів до ВВП – 40%. У Румунії цей показник подібний, але в Польщі чи Угорщині значно вищий. Банківський сектор України характеризується помірною концентрацією ТОП-5 банків (наближених до вищезазначених країн), а також високим рівнем державної власності, на яку припадає 50% чистих активів (ця частка збереглася) . приблизно на тому ж рівні з 2017 року). Така ситуація є результатом попередніх реформ, проведених з початку агресії Росії проти України у 2014 році.

Національний банк України поступово імплементує Угоду про асоціацію з ЄС щодо регулювання фінансового сектору, проводить комплексні перевірки якості активів (AQR) та стрес-тести, а також підвищує та забезпечує дотримання стандартів капіталу та ліквідності.

Багато банків, які не виконували ці правила, були ліквідовані або націоналізовані. У результаті кількість банків зменшилася вдвічі між 2015 і 2023 роками, а коефіцієнт достатності капіталу (CAR) значно зріс, досягнувши 21% активів, зважених за ризиком.

Таким чином, сектор був добре підготовлений до великомасштабної війни росії. Приватизація банків знову стане актуальною після війни.

Розв'язана Росією війна мала величезні наслідки для розвитку. Однак «втечі» коштів з банків не відбулося, а позитивне номінальне зростання

депозитів також почало прискорюватися в реальному вираженні з лютого 2023 року.

Така ситуація, з одного боку, є наслідком падіння приватного споживання, а з іншого – свідчить про зростання попиту на строкові вклади та приплив коштів на поточні рахунки (частково завдяки зарплатам). військовослужбовці). Це ознака великої довіри до галузі.

Частка непрацюючих кредитів (NPL) у загальній сумі кредитів, яка скорочувалася до початку повної війни, постійно зростала з початку війни.

Частково це може бути пов'язано з пом'якшенням регулювання проблемних кредитів у лютому-червні 2022 року, а також відтермінуванням заходів щодо зменшення обсягів NPL банків.

Тому для виявлення прихованих ризиків необхідно повернутися до практики оцінки стійкості. У 2023 році CAR відновився завдяки підвищенню прибутковості та досяг рівня 2021 року, що є ще однією ознакою стійкості. Очікувані майбутні доходи залежать від ризиків, пов'язаних із прихованими наразі непрацюючими кредитами.

Повна картина ризиків проблемних кредитів для очікуваної прибутковості є важливою передумовою для оцінки впливу податку на надприбуток у цьому секторі.

З одного боку, така політика може призвести до додаткових податкових надходжень у розмірі близько 10 млрд грн на рік (близько 0,3 млрд дол. США) в той час, коли дефіцит бюджету, який становить близько 40 млрд дол. США, є безпрецедентно великим, і Україна залежить від зовнішнього фінансування.

З іншого боку, нижча віддача може зменшити здатність задовольняти потреби в капіталі для забезпечення стійкості сектора. Крім того, цей податок може сповільнити відновлення банківського кредитування. Пошук компромісу в цій ситуації ще раз актуалізує необхідність комплексної оцінки якості та стійкості активів.

Вчасне та комплексне антикризове управління Національного банку України стало надзвичайно важливим фактором стабільності сектору. Вжиті

заходи були вирішальними на початку тотальної війни, оскільки фінансовий тягар був більшим, ніж під час першого воєнного шоку в 2014 році або під час пандемії коронавірусу. Політику Національного банку України можна умовно поділити на три етапи.

1. Надзвичайна ситуація. Спочатку Національний банк України вжив різноманітних заходів для забезпечення доступу до ліквідності, включаючи незабезпечене рефінансування банків і відтермінування змін у регулюванні та AQR. Було запроваджено жорсткий контроль над капіталом, встановлено обмінний курс і призупинено дію рішення щодо облікової ставки. Національний банк України напряму профінансував держбюджет (сеньйораж) у розмірі 400 млрд грн (~\$12 млрд), що сприяло зростанню інфляції.

2. Коригування. Через кілька місяців після початку тотальної війни, у відповідь на торговельний дисбаланс, Національний банк України скорегував обмінний курс приблизно з 29 UAH/USD до 36,57 UAH/USD і підвищив облікову ставку з 10% до 25% на рік. У другій половині 2022 року були вжиті заходи для збереження доступу до готівки, поки російські атаки спричинили відключення електроенергії.

3. Відновлення. З початку 2023 року Національний банк України припинив фінансування бюджету, а банки закликають активніше купувати ОВДП. Крім того, відтоді Національний банк України поступово лібералізував контроль над рухом капіталу та розпочав цикл зниження процентних ставок через нижчу інфляцію. Мінімальні резервні вимоги були посилені, а робота з оцінки стійкості розпочалася, як і було заплановано. Макрофінансова стабільність дозволила Національному банку України повернутися до режиму контрольованої гнучкості обмінного курсу 3 жовтня, що стало помітним кроком до ринкових механізмів. Це був важливий крок, який свідчить про довіру домогосподарств і бізнесу до економіки в цілому.

Ще однією причиною безперебійного функціонування сектора є потужна цифрова трансформація останніх років, яка прискорила під час пандемії COVID-19.

З 2019 по 2023 рік кількість платежів за допомогою безконтактних карток і технології NFC зростає щонайменше в чотири рази. Крім того, станом на червень 2023 року 75% усіх комерційних банків мали доступ до Apple Pay – більше, ніж у Польщі чи Угорщині. Як показує міжнародний досвід, цифрова трансформація сприяє розвитку комунікації та покращенню доступу клієнтів до банківських послуг. Це особливо важливо під час війни, оскільки мільйони українців переміщені всередині своєї країни або емігрували за кордон. Безперервне надання комунікацій і послуг є ключовим елементом підтримки довіри до сектора та підтримки функціонування економіки.

Національний банк України оприлюднив стратегію розвитку фінансового сектору, спрямовану на підготовку галузі до її майбутньої ролі у забезпеченні макроекономічної та фінансової стабільності та відновленні економіки.

Удосконалення практики корпоративного управління, узгодження регулювання зі стандартами Європейського Союзу і комплексна оцінка сталого розвитку є надзвичайно важливими.

У всьому світі зазвичай банки відіграють важливу роль у фінансуванні інвестицій для економічного зростання. У випадку з Україною цього ще не сталося. Кредитування впало так само різко, як і ВВП (майже на 30% у реальному вираженні), і це падіння було б ще більшим без державної програми пільгових кредитів (1/3 гривневих корпоративних кредитів і 90% нових кредитів за Державною програмою 5-7 -9). Зі зниженням облікової ставки з 25% до 16% річних у період з липня по жовтень 2023 року відновлення несубсидованого кредитування може дати можливість скоротити витрати домогосподарств і витіснити приватне кредитування населенням. Першим кроком могло б стати у цьому напрямку розширення програми державних гарантій для кредитів замість програм субсидованих кредитів.

Банки стягують премію за ризик і віддають перевагу активам з низьким рівнем ризику, таким як державні облігації, а не кредитуванню. В результаті коефіцієнт покриття ліквідністю значно зріс і перевищив встановлений норматив на 330%.

Загалом, стабільність банківського сектору є необхідною, але недостатньою передумовою для того, щоб він відігравав ключову роль у відбудові України. Банківська галузь потребує додаткових заходів та міжнародної фінансової підтримки для зниження вартості запозичень та збільшення їх обсягів.

Тому розширення програми державних гарантій приватних інвестицій можна розглядати як інструмент зниження ризиків банків при фінансуванні приватних інвестицій. Конкретні кроки в цьому напрямку, безсумнівно, стануть важливою віхою для участі банківського сектору у відновленні України.

Окрім важливих реформ, запроваджених з 2014 року, основними причинами стабільності є комплексні заходи Національного банку України та високий рівень цифровізації. В тому числі:

- проект запровадження мораторію на скорочення мережі відділень державних банків на час війни;
- проект запровадження мораторію на скорочення мережі відділень державних банків на час війни;
- «POWER BANKING» – проект безперервності надання фінансових послуг;
- розробка програм державної кредитної підтримки;
- розроблення та впровадження заходів щодо підтримки ліквідності банків;
- регуляторні заходи щодо забезпечення балансу на валютному ринку;
- реалізація проекту по боротьбі з кібершахрайством тощо.

ВИСНОВКИ

Банківська система України переживає складні часи через погіршення фінансово-економічної та політичної ситуації, а також військовий конфлікт в країні.

У сучасних умовах проблема збереження кредитного потенціалу банківської системи є однією з найважливіших. Її вирішення залежатиме, насамперед, від задоволення інвестиційних потреб економіки, без яких її прискорений розвиток просто неможливо уявити.

Аналізуючи структуру кредитного потенціалу, можна визначити обсяг цих ресурсів, які можуть бути використані для здійснення кредитної діяльності банку. Крім обсягу ресурсів, які мобілізує банківська установа, такі фактори, як структура та стабільність джерел кредитування, розмір обов'язкового резерву, встановленого Національним банком України, порядок використання обов'язкових резервів та загальна сума таких факторів, як структура та стабільність джерел кредитування Національного банку України, врахування обсягу та структури банку тощо.

Ефективність використання коштів, що становлять кредитний потенціал, досягається тоді, коли банк прагне одночасно забезпечити і підтримувати мінімальний рівень ліквідності, максимальне використання всіх мобілізованих ресурсів та їх вигідне інвестування. Звичайно, кожен банк у своїй діяльності повинен прагнути до розширення кредитного потенціалу. Для цього банки повинні використовувати різні способи отримання ресурсів і при цьому проводити комплексний порівняльний аналіз кожного методу та оцінювати їх переваги та недоліки.

Для мінімізації витрат доцільно використовувати комбінації різних способів залучення кредитних ресурсів. Розширення кредитної діяльності може бути досягнуто за рахунок поповнення клієнтської бази, збільшення кількості та розміру вкладів, залишків на поточних рахунках і використання нових

механізмів отримання ресурсів. У боротьбі за клієнтів важливим стимулом для останніх буде підвищення якості послуг, заохочення клієнтів за допомогою різноманітних акцій, подарунків та надання додаткових або супутніх послуг.

Цьому сприяє чітко продумана і розроблена стратегія та тактика кредитно-депозитної діяльності, розвиток якої вважається необхідним і перспективним для ефективної діяльності будь-якого банку.

Реалії сьогодення свідчать про такі основні проблеми у формуванні та ефективній реалізації кредитного потенціалу банківської системи, а саме: зменшення загального обсягу нових депозитних і кредитних угод, зростання ступеня доларизації та девальвації державної валюти, зниження довіри до банківської системи та зростання проблемних кредитів.

Однією з найбільших проблем зміцнення кредитного потенціалу банківської системи є розширення її ресурсної бази, яка, за існуючою в Україні практикою, значною мірою формується за рахунок депозитів, тобто виникає необхідність пошуку способів акумулювання банками відповідних фінансових ресурсів, для чого необхідно розвивати ринок депозитних послуг та вдосконалювати депозитну діяльність банків, що потребує, серед іншого, активізації роботи з населенням щодо покращення фінансової грамотності.

Важливим аспектом є відновлення та зміцнення довіри до вітчизняної банківської системи. Зростає роль банківського маркетингу, який включає вивчення потреб і намірів клієнтів та використання інноваційних методів і інструментів просування банківських продуктів, а розвиток банківської мережі залишається актуальним.

Для підвищення рівня депозитного обслуговування вкрай важливим є надання додаткових банківських послуг щодо забезпечення вільного доступу до рахунків вкладників, що наразі забезпечується за допомогою надання кваліфікованої підтримки; використання Інтернет-банкінгу; підвищення якості та забезпечення надійності депозитних продуктів та спеціалізованих рішень проблем клієнтів тощо.

Тому кредитний потенціал є важливою складовою управління банківським бізнесом, оскільки без якісно сформованої ресурсної бази не може бути забезпечена належна ефективність кредитної діяльності банку. Слід також зазначити, що формування кредитного потенціалу, а також здійснення кредитної діяльності мають безпосередній вплив на прибутковість банківської установи. У цьому аспекті видобуток і розподіл ресурсів повинні розглядатися в нерозривній єдності і визначатися наступним правилом: «ресурси повинні бути присутніми в даний момент часу не тільки в достатній кількості, але саме в таких розмірах, які необхідні для фінансування активних, особливо кредитних операцій».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення – 12.05.2024 року).
2. Господарський кодекс України від 19.08.2022 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення – 12.11.2023 року).
3. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679–XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення – 12.05.2024 року).
4. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення – 12.05.2024 року).
5. Алексеєнко М.Д. Капітал банку: питання теорії і практики: монографія. К.: КНЕУ, 2002. 276 с.
6. Білавич Ю.Ю., Стебляк Д.М. Іноземний капітал в банківській системі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. № 45. С. 15–19.
7. Бойченко В. М. Аналіз основних фінансових показників банківської системи України. *Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління*. 2014. № 3 (23). С. 122–129
8. Бондаренко Л. Поняття кредитного портфеля комерційного банку і критерії його конкурентоспроможності. *Вісник Національного банку України*. 2008. № 3. С. 31–33.
9. Бугель Ю. Аналіз якості структури кредитного портфеля комерційних банків в ринкових умовах господарювання. *Українська наука:*

минуле, сучасне, майбутнє: збірник наукових праць. *Економічна думка*. 2011. Вип. 11. С. 51–57.

10. Вовк В. Кредитування і контроль: навч. посібник. К.: Знання, 2008. 463 с.

11. Гергель А. Напрями аналізу якості кредитного портфеля банку. *Управління розвитком*. 2014. С. 92–94.

12. Говоруха С. Підходи до визначення поняття «кредитний портфель» та аналіз його характеристик. *Вісник Львівського університету*. 2012. Вип. 39. С. 125–127.

13. Дзюблюк О.В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки. К.: Поліграф-книга, 2000. 512 с.

14. Дмитрієва О.А. Оптимізація депозитної діяльності комерційного банку. *Фінанси України*. 2004. №5. С.138-144.

15. Заруба О.Д. Фінансовий менеджмент у банках: навч. посіб. К.: Товариство «Знання», КОО, 1997. 172 с.

16. Ільчук П., Коць О., Кудь А. Показники капіталізації банківської системи України: фактичний стан та порівняльна характеристика із показниками Польщі, Швейцарії та Німеччини. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2020. № 1 (21). С. 195–205.

17. Еркес О., Калита О., Сундук Т. Банківська система України в умовах війни. *SCIENTIA FRUCTUOSA*. 2022. № 144(4). С. 122–133.

18. Єрмакова Ю. Визначення впливу факторів на якість кредитної політики банку. *Управління розвитком*. 2014. № 15. С. 59–61.

19. Забчук Г., Іващук О. Ризики банківської системи України в умовах воєнного стану. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2022. № 1–2. С. 50–61.

20. Зубова В.В., Шевченко Т.О. Аналіз основних показників розвитку банківської системи України. *Ефективна економіка*. 2017. № 5.

21. Карчева Г.Т. Фінансовий стан банків України в умовах загрози світової фінансово-економічної кризи. *Ефективна економіка*. 2020. № 3.

22. Крамаренко О. Навчальний посібник з дисципліни «Кредитування і контроль». Миколаїв: Вид-во НУК, 2011. 105 с.
23. Кириченко О., Гіленко І., Ятченко А. Банківський менеджмент: навч. посіб. для вищ. навч. закл. К.: Основи, 1999. 671 с.
24. Король М.М., Куліковська І.В. Сучасний стан показників української банківської системи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 47. С. 41–47.
25. Кретов Д.Ю. Науково-методичний підхід до оцінки якості кредитного менеджменту банку на прикладі АТ «ПУМБ». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 46. С. 37–41.
26. Мороз А.М., Савлук М.І., Пуховкіна М.Ф. Банківські операції: підручник. К.: КНЕУ, 2000. 384 с.
27. Пашков А. Оцінка якості кредитного портфеля. *Фінансовий простір*. 2011. № 2(18). С. 14–21.
28. Руцишин Н.М., Костак З.Р. Банківська система України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск 16.
29. Семенча І. Управління кредитним портфелем банку в сучасних економічних умовах в Україні: проблеми та шляхи подолання. *Ефективна економіка*. 2014. № 6. С. 45–49.
30. Семенча І. Є., Руденко В. І. Аналіз сучасного стану активів банків та джерела їх формування. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 11. С. 790–793.
31. Соколова Х. О., Волкова В. В. Активи та пасиви банків України: сучасний стан та фактори впливу. *Економіка і організація управління*. 2018. № 4 (32). С. 65–74.
32. Третяк Н.М., Швець Н.В. Трансформація європейського досвіду щодо банківського кредитування аграрного сектора України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. № 44. С. 103–108.

33. Циганюк Д.Л., Рудняк А.Д. Аналіз фінансового стану банківського сектору України. *Вісник Сумського державного університету*. 2020. № 1. С. 155–162.
34. Шеверя Р.В., Стебляк Д.М. Вплив валютно-фінансових та кредитних інституцій на розвиток сучасного міжнародного бізнесу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. № 43. С. 168–172.
35. Князь С.В., Прохоренко В.П. Аналіз динаміки розвитку банківського сектору України. 2020. URL: <https://www.researchgate.net/publication/344311639> (дата звернення – 12.05.2024 року).
36. Пишний А. Фактор незламності: як фінансова система долає виклики війни та що буде далі. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/02/16/697112> (дата звернення – 12.05.2024 року).
37. Руда О.Л. Сучасний стан банківської системи України та її конкурентоспроможність. Ефективна економіка. 2019. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2019/63.pdf (дата звернення – 12.05.2024 року).
38. Хижинська О.А. Банківська система України: сучасний стан, проблемні аспекти та перспективи розвитку. 2021. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/11291> (дата звернення – 12.05.2024 року).
39. Plotnikov O. The response of the Ukrainian banking sector to the Ukraine-Russia conflict. International Bar Association. 2022. URL: <https://www.ibanet.org/Banking-aggression-against-Ukraine> (дата звернення – 12.05.2024 року).
40. Poluschkin G., Repko M., Kirchner R. The banking sector during war: challenges and outlook. German Economic Team. 2022. URL: https://www.german-economic-team.com/wp-UKR_NL_163_2022_en-1.pdf (дата звернення – 12.05.2024 року).
41. Доронцева Є. Державне регулювання під час війни: як НБУ адаптував фінансову систему України до нових умов впродовж ста днів воєнного

стану. 2022. URL:<https://voxukraine.org/derzhavne-regulyuvannya-pid-chas-vijny-yak-nbu--vprodovzh-sta-dniv-voyennogo-stanu>(дата звернення – 12.05.2024 року).

42. Кобець І. Кредити та іпотека під час війни. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/19/689328/> (дата звернення – 12.05.2024 року).

43. Ніколайчук С., Дубогриз Є. Експертна дискусія «Фінансова система України в умовах війни. Чи готові банки кредитувати?». URL: https://case-ukraine.com.ua/content/uploads/2022/05/Tezy_Finansova-systema-v-umovah-vijny.pdf (дата звернення – 12.05.2024 року).

44. Stokovych H., Kumar A., Pohorelenko N., Dzenis O., Dzenis V. Comparative Analysis of Factors Non-Performing Loan in Ukraine and India. TEM Journal. URL: <https://www.researchgate.net/publication/347297508> (дата звернення – 12.05.2024 року).

45. Що відбувається з українськими банками під час війни. URL: <https://nabu.ua/ua/yaroslav-matuzka.html> (дата звернення – 12.05.2024 року).

46. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua> (дата звернення – 12.05.2024 року).